

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תרומה תשע"ה

עבדו את ה' בשמחה - ושמחו בעבודת ה'

בשעת התרומה, שתרמו ברצון ובלב שמח; לא מפני שהמלך או החברה לחצו עליהם, אלא מפני שרצו באמת להרים תרומה להקמת המקדש. את זה מבקש דוד מ'ה' לשמור לעולם. כי רחמנא ליבא בעי (עי' סנה' קו, ב) - רוצה את הלב שלנו, לא את הכסף והזהב שלנו. וכשהלב באמת שמח במצוה - ו'שמחו העם על התנדבכם' - זוהי זכות גדולה שעומדת לעולם, כפי שאומר דוד בתפלתו. "שמרה זאת לעולם"³.

לשמוח בעבודת ה'

למה כ"כ חשובה השמחה בעבודת ה'? הרי גם בתורה רואים שהשמחה היא דבר מרכזי בעבודת ה'. כל העונשים החמורים הנזכרים בפרשת "כי תבוא", באים "פתחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרֹב פֶּל" (דברים כח, מז). לא "פתחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב". "יאשימנו הכתוב, בְּעָבֹדוֹ הַשִּׁמְחָה, ולא היתה העבודה בשמחה" (פירוש רבינו בחיי שם). עבדת את ה', קיימת מצוות - אבל בלי שמחה. על זה באה התוכחה הנוראה⁴. למה? מה נורא כל כך אם יהודי מקיים את כל תרי"ג המצוות ועובד את ה' בלי שמחה?

נראה לבאר ענין זה בשני אופנים: האופן האחד הוא, שבלי שמחה - אין המשכיות לקיום התורה בדורות הבאים. אם הבן רואה שאביו שמח כשמגיע ראש השנה, שמח כשמגיע יום הכפורים, שמח כשמגיע פסח, שמח בציצית, בתפילין, בתפלה, בתלמוד תורה ובשאר כל המצוות - גם הבן ירצה ללכת בדרך הזו. אבל אם הבן רואה שאביו מקיים מצוות בלי שמחה ובלי חשק, בלי סיפוק ובלי התלהבות, אלא כפי שכפאו שד, הרי הוא חושב לעצמו: "מה לי ולצרה זו? בשלמא את אבא כפה שד, אז כפה. אבל אותי לא כופה שום שד, אז למה שאעשה את כל זה?"... ואם הבן בכל זאת עוד עושה משהו, וממשיך לאחוז קצת במסורת אביו, אבל הנכד ודאי כבר לא יעשה כלום, מפני שאינו מוצא בזה שום תועלת. בלי שמחה - התורה לא תעבור לדורות הבאים. לכן באה התוכחה הנוראה, על זה ש"לא עבדת את ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב"⁵.

אבל חוץ מזה יש הסבר נוסף, למה זה נורא כל כך אם יהודי מקיים מצוות בלי שמחה. יהודי שמקיים מצוות בלי שמחה, לא רק שאינו מעביר לבניו את ההרגשה שכדאי לקיים מצוות, אלא זהו סימן שגם הוא עצמו אינו מרגיש את התועלת שבעבודת ה'. אם היה מבין שהמצוות שנצטוונו בהן הן הטובה הגדולה ביותר שה' הטיב עמנו, שבכל פעולה קטנה או זוכים לחיי נצח בעולם הבא, ובכל מילה של לימוד תורה או בונים פלטרין של מעלה ושל מטה ומקרבים את הגאולה (סנה' צט, ב) - לא היה שייך שיעבוד את ה' בלי שמחה! אם נותנים לאדם מיליוני דולרים, הוא לא ישמח? ודאי שישמח! ממילא, אם אדם אינו שמח בקיום

התרומה העיקרית למשכן - נדיבות הלב!

הקב"ה מצוה את משה לאסוף תרומות מישראל לצורך מלאכת המשכן: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה" (שמות כה, ב). אבל הקב"ה מבהיר מיד, שלא לכוף את ישראל על התרומה הזו. "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבַּק בּוֹ לְבוֹתָחוֹ אֶת תְּרוּמָתִי" (שם). רק מי שירצה יתן.

למה צריכה תרומת המשכן לבוא מנדבות? למה לא להטיל אותה כחובה על כל אחד מישראל, כדי להיות בטוח שלא יחסר מאומה למלאכת המשכן? - מפני שהקב"ה אינו צריך שיתנו לו כסף וזהב כדי לבנות משכן. הוא יכול לברוא לעצמו אלפי משכנים וכסף וזהב ככל שיחפץ. מה שהוא כן רוצה, זה את הלב שלך! "רחמנא לבא בעי"! (עי' סנה' קו, ב) זהו עיקר הנדבה שהקב"ה רוצה שתתן למשכן! ואת זה - אי אפשר להשיג בכפייה.

נמצא, שאילו ח"ו לא היו נמצאים נדיבי לב בעם ישראל, לא היה קם המשכן, והשכינה לא היתה שורה בתוך עם ישראל. אלא שבפועל קרה ההיפך. ב"ה, ישראל היו נדיבים כל כך, עד שמשה היה צריך להכריז: "אִישׁ וְאִשָּׁה אֲלֵ עֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ" (שמות לו, ו), כי "המְלָאכָה הַיְתֵדָה דַּיִם לְכָל הַמְלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ, וְהוֹתֵר" (שם, ז). הביאו הרבה יותר ממה שדרוש¹. אמנם היתה תרומה אחת למלאכת המשכן שלא היתה תלויה בנדבת לב, אלא הכל היו חייבים בה, והיא מחצית השקל בשקל הקדש לצורך עשית האדנים² (רש"י שם כה, ב), אבל מעבר לחובה הזאת, כל השאר - "זָהָב וְכֶסֶף וְנִחְשָׁת, וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן", וגם דברים אחרים (שם, ג-ז) - הכל בא בנדבה, "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבַּק בּוֹ", וישראל נידבו בשמחה וברצון הרבה יותר ממה שהיה צריך.

"שְׂמֵרָה זֹאת לְעוֹלָם - לַיֵּצֵר מַחְשְׁבוֹת לֵבָב עֲמֹד"

אנו אומרים בכל יום את הפסוק: "ה' אֱלֹהֵי אֲבֹרְהֶם יִצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ, שְׂמֵרָה זֹאת לְעוֹלָם, לַיֵּצֵר מַחְשְׁבוֹת לֵבָב עֲמֹד" (דה"א כט, יח). מה פירוש הפסוק הזה? על מה בדיוק מבקשים כאן מ'ה' לשמור לעולם? - התשובה היא, שבקשה זו היא בקשתו של דוד המלך, לאחר שאסף את כל השרים והפקידים הגבוהים, כדי להודיע להם על התכנית לבנות את המקדש ע"י שלמה בנו, ולהתרימם לטובת המלאכה. השרים אכן תרמו סכומי כסף עצומים בלב שלם, כפי שמציין הפסוק: "וַיִּשְׂמְחוּ הָעָם עַל הַתְּנַדְּבָם, כִּי בָּלַב שָׁלֵם הִתְנַדְּבוּ לָהּ, וְגַם דָּוִד הִמְלִיךְ שִׂמְחָה שְׂמֵחָה גְדוֹלָה" (שם, ט), ועקב כך מבקש דוד מה': "וְעַתָּה, עֲמֹד הַנְּמַצְאוּ פֶה, רְאִיתִי בְּשִׂמְחָה לְהַתְּנַדֵּב לָךְ. ה' אֱלֹהֵי אֲבֹרְהֶם יִצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ, שְׂמֵרָה זֹאת לְעוֹלָם, לַיֵּצֵר מַחְשְׁבוֹת לֵבָב עֲמֹד"! לא את מעשה התרומה עצמו מבקש דוד מה' לזקוף לזכותם, [עליו דוקא אומר דוד: "כִּי מִמֶּךָ הִפֵּל וּמִיָּדָךְ נִתְּנוּ לָךְ" (שם, יד) - הכסף כלל אינו שלנו, בסך הכל החזרנו לך חלק קטן ממה שקבלנו ממך], אלא את "יֵצֵר מַחְשְׁבוֹת לֵבָב עֲמֹד". את מחשבת הלב שהיתה

עמלק תולה הכל במקרה

כפי שהזכרנו, מגילת אסתר באה להראות לנו את השגחת ה' עלינו גם מתוך הסתר, שהנס היה "בהסתר פנים... שסיבב הקב"ה לעשות בדרך הטבע, ולא כמו שהיה במצרים, ביד חזקה ובזרוע נטויה" (ביאור הגר"א למגילת אסתר א, ב).

המבט הזה, לראות גם במהלכים טבעיים את השגחת ה', הוא היפך הענין של עמלק. התורה הרי אומרת על עמלק, "זָכֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עַמְלֵק בְּיָדְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם... אֲשֶׁר קָרָךְ בְּיָדְךָ" (דברים כה, יז-יח). רש"י מביא כמה פירושים ל"אֲשֶׁר קָרָךְ בְּיָדְךָ". לפי פירוש אחד שמביא רש"י, "קָרָךְ" הוא מלשון קור. "צננך והפשירך מרתחתך". כל אומות העולם שמעו על קריעת ים סוף, "שָׁמְעוּ עַמִּים יְרֵגְזוּן, חֵיל אֲחֻז יִשְׁבִי פִלְשֶׁת... אֲז נִבְהָלוּ אֱלֹפִי אֲדָוִים" - הסבא של עמלק, אָדָוִם (ע"י בראשית לו, ט-יב), גם הוא נבהל כששמע על קריעת ים סוף - "אֵילִי מוֹאֵב יִאֲחַזְמוּ רָעַד, נִמְגְוּ פֶל יִשְׁבִי כְנָעַן" (שמות טו, יד-טו), כולם חלים ורועדים מה, מבינים שלא כדאי "להתעסק" עם ישראל, כי הקב"ה מנהיג אותם באופן שהוא למעלה מדרך הטבע, ורק אחד לא מתרגש! מי לא מתרגש? - עמלק! עמלק יוצא להלחם בישראל, ומראה לכולם, שלמרות הכל, אפשר להלחם בישראל! "כל האומות היו יראים להלחם בכס, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה. אף על פי שנכוה, הקרה אותה בפני אחרים" (רש"י דברים כה, יח). האמבטי כבר לא נראית כל כך מפחידה כמו בהתחלה.

עוד מפרש רש"י, "שִׁאֲשֶׁר קָרָךְ" הוא לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכב זכור. ועוד פירש - וזהו הפירוש הנוגע לענינו - ש"אֲשֶׁר קָרָךְ" הוא לשון מקרה. מקרה, הכונה הפשוטה היא, שעמלק הגיע במקרה, בלי שחשבו עליו ובלי שציפו לו. אבל מקובל להסביר יותר בעומק, שענין ה"מקרה" המיוחס לעמלק הוא, שעמלק היה כופר בכל הענין של השגחה פרטית, ומייחס כל דבר אל המקרה. ישראל ביציאת מצרים מעידים על השגחת ה' בעולם, כפי שמסביר הרמב"ן, שמהניסים של מצרים אדם לומד שכל האירועים כולם אינם באים במקרה אלא בהשגחה, אין בהם טבע ולא מנהגו של עולם כלל (רמב"ן שמות יג, טז), ועמלק מנסה לומר שהכל מקרה. הצפרדעים במצרים הגיעו במקרה, הכינים הגיעו במקרה, וכן השחין והדבר והברד, הכל הגיע במקרה. גם בכורי מצרים מתו במקרה. במקרה קבלו כל בכורי מצרים קלקול קיבה בליל פסח, ומתו. גם קריעת ים סוף היתה במקרה. במקרה נשבה "רוח קָדִים עָזָה פָּל הַלַּיְלָה" ובקעה את המים (שמות יד, כא), וישראל ניצלו את המצב ועברו את הים. לעומת זאת, לפרעה המסכן לא היה מזל, והוא נתקע בים סוף. יש הרבה פרטים שקשה ליישב עם ההסבר הזה, אבל מי שרוצה להתעקש ולהתפתל - יכול לפרש שזה מה שקרה⁹. בקיצור, שום דבר לא מכוון מלמעלה, וכל מה שקורה - קורה במקרה. זהו עמלק וזהו שיטתו. לא לראות את יד ה'.

עמלק סבור שאפשר להתנגד לה' בכח

והנה, למרות כל האמור יש לציין, שעמלק לא כופר במציאות ה', אלא דוקא מאמין בה'. התורה הרי אומרת, "וַיָּבֹא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּיָרְדֵן" (שמות יז, ח). רפידים היא התחנה האחרונה של ישראל במדבר, לפני שהגיעו אל הר סיני (ע"י שם יט, ב). מדוע בא עמלק להלחם עם ישראל דוקא כאן? - כי עיקר מטרתו של עמלק

המצוות, סימן שחסר לו באמונה. הוא אינו מבין שהמצוות הן חיי עולם שה' נטע בתוכנו, ושהן טובה לנו גם בעולם הזה וגם לעולם הבא. וחסרון באמונה הוא כבר באמת עבירה חמורה⁶.

מספרים על רב אחד, שראה את אחד ה"משכילים" עולה לתורה ומברך בהתלהבות ובשמחה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". אמר הרב: "בצדק הוא שמח שהקב"ה בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. כי אם ח"ו הקב"ה היה נותן את התורה לגויים, היא היתה מחייבת אותו, והוא היה צריך לקיים אותה!...! אנחנו לא צריכים להיות כמו אותו משכיל. אנו צריכים לשמוח על זה שה' נתן לנו את התורה והיא מחייבת אותנו. להרגיש שחיי עולם נטע בתוכנו, שבלי תורה אין טעם לחיים, "נִמְשַׁל פְּפֻהוֹת נְדָמוֹ" (תהלים מט, יג), או יותר גרוע מהבהמות, כמו שאומר המסילת ישרים (פ"ב). השמחה שלנו צריכה להיות שמחה בעבודת ה'. לשמוח בחסד הגדול שה' עשה עמנו, שנתן לנו את התורה, ללמוד אותה ולקיים את מצוותיה.

משנכנס אדר - מרבנים בשמחת התורה

מגיע חודש אדר, "ומשנכנס אדר - מרבין בשמחה" (תענית כט, א). השמחה שדברנו עליה - שמחה בעבודת ה' - היא גם השמחה העיקרית שצריכה להיות בחודש אדר. כמובן, צריך לשמוח גם על כך שה' הציל אותנו מהמן הרשע ונשארנו בחיים, אבל עיקר השמחה הוא שלא נשארנו בחיים כבהמות, אלא כעובדי ה' שיכולים לקיים תורה ומצוות. זו השמחה שצריכים להרבות בה בחודש אדר ובפורים. אם בתעשה באב לא לומדים כדי למעט בשמחה, אז בימים אלה אם רוצים להרבות בשמחה צריכים ללמוד יותר. ששמחת פורים לא תהיה ח"ו סיבה לרפיון בתורה או רפיון במצוות, אלא אדרבא, חיזוק בתורה וחיזוק במצוות.

מגילת אסתר באה להראות לנו את השגחת ה' עלינו גם מתוך הסתר. "מגילת אסתר", כידוע, היא מלשון גילוי ההסתר. שהקורא אותה צריך להגיע להכרה ("לגלות"), שהיה כאן נס נסתר, ולא צירוף מקרים מוצלח בעלמא⁷.

יש שהסבירו, שלכן "כל המועדים עתידים [להיות] בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם" (מדרש משלי פרשה ט אות ב). כי כל המועדים הם על גילויים של כבוד ה', וכבוד ה' יהיה במהרה בימינו נגלה כ"כ, עד שלא יהיה צורך במועדים המציינים את הגילויים שהיו פעם. אבל מגילת אסתר באה על כך שגם בחושך ובשעת הסתר נגלה כבוד ה', ולזה צריך שיהיה זכר גם לימות המשיח, כי סוג כזה של גילוי כבוד ה' לא יהיה שם.

ובכל זאת, למרות ש"ימי הפורים אינם בטלים לעולם", שמעתי ממורי ורבי הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, ששני פרטים הקשורים לימי הפורים כן יהיו בטלים לעתיד לבוא. האחד - מתנות לאביונים, כי לא יהיו אז אביונים; והשני - הוא החיוב להשתכר "עד דלא ידע". גם פרט זה, אמר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, לא יהיה בימות המשיח⁸. למה? - כי רק בעולם הזה, שיש בו כל כך הרבה צרות, קשה לשמוח כראוי בלי להתנתק מן המציאות. לכן צריך לבסומי "עד דלא ידע", כדי להגיע לשמחה שלמה. אבל בימות המשיח, שלא יהיו כבר צרות, לא נצטרך להתנתק מן המציאות כדי לשמוח. נוכל לשמוח עם ידיעה ברורה, כי אז המציאות עצמה תהיה משמחת!

בתכנית שלו! הרי חז"ל אמרו, "כל מקום שנאמר (במגילה) 'לְמַלְךְ אֲחֻשׁוּרוֹשׁ' - במלך אחשוורוש הכתוב מדבר. וכל מקום שנאמר 'לְמַלְךְ' סתם - מְשִׁימֵשׁ קודש וחול" (אסתר ג, סוף י); [כלומר, משמש "חול", כתואר למלך אחשוורוש, אבל משמש גם "קודש", ורומז למלך מלכי המלכים הקב"ה¹²]. ממילא, כשהמזן אומר "לְמִי יִחַפֵּץ הַמֶּלֶךְ לְעֲשׂוֹת יָקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי" (אסתר ו, ו), הוא מתכוין לקב"ה, וחושב שלא רק אחשוורוש רוצה לעשות לו יקר וגדולה, אלא גם הקב"ה רוצה בכך. כנראה שהקב"ה מרוצה יותר מן הדרך של המזן, ולא מן הדרך של מרדכי, לכן הוא חפץ לעשות יקר להמזן, ח"ו.

נס פורים - מהלך טבעי

כפי שהזכרנו, הנס שבמגילה נעשה באופן טבעי. הכל "מקרה". אין שום דבר שמנוגד לחוקי הטבע, ולא רואים באופן בולט את יד ה' בתוך המקרים. אפילו ישראל לא רואים. הרי מה היה בשושן? - המלך כעס על אשתו. זהו דבר טבעי. זה לא המלך הראשון שמתקוטט עם אשתו. היו עוד מלכים שהתקוטטו עם הנשים שלהם. אז גם המלך הזה התקוטט עם אשתו. רצה "שיקצה" אחרת במקומה. אמנם לא קיבל "שיקצה", קיבל יהודיה, אבל רצה להיפטר מאשתו. זה עדין טבעי ורגיל.

אח"כ הוא מחפש אשה, וכאן כבר קורה דבר לא כל כך רגיל (אך גם לא "למעלה מן הטבע"). מציעים למלך את כל הבחורות היפות מבע ועשרים ומאה מדינה, והוא לוקח דוקא את אסתר, שהיתה כבר זקנה מופלגת. ועוד נקודה מעניינת: הרי את ושתי הוא סילק בגלל שהיא לא שמעה בקולו. פעם אחת לא שמעה בקולו, וכבר סילק אותה. ואסתר - כל יום לא שומעת בקול המלך! המלך רוצה לדעת את עמה ואת מולדתה, ואסתר אינה מגדת את עמה ואת מולדתה, והוא לא מסלק אותה. איך זה יתכן? כי כשה' רוצה - "בְּרָצוֹת ה' דַּרְכֵי אֵישׁ, גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלַם אֹתוֹ" (משלי טז, ז). אחשוורוש לא מתרגז על אסתר שלא שומעת בקולו.

אח"כ יש שני עבדים שרוצים לשלוח יד במלך. גם זה טבעי. ההסטוריה מלאה במרידות וקשירות קשר ונסיונות לרצוח מלכים ושרים, אז גם שני ה"שקוצים" האלה רוצים לנסות. לא רואים בזה שום דבר מיוחד, לא רואים את השגחת ה'. אח"כ המזן נהיה משנה למלך, וכל עבדי המלך כורעים ומשתחווים להמזן, "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה". המזן מתמלא חמה, ומחליט לעשות מה שיעשה. חז"ל אומרים, שבהתחלה ישראל כעסו על מרדכי, טענו עליו שגורם להמזן לשנוא אותם, אבל בסוף הם הודו שמרדכי צודק. בהתחלה לא ראו את יד ה' בכל המאורעות האלה, רק מרדכי הביין שאם אסתר "לעת כזאת הגעת למלכות" כנראה שיש לאסתר תפקיד למלא כאן, שלא תחריש בעת הזאת וְרוּחַ וְהַצְלָה יֵעֲמוּד לַיהוּדִים, ובאמת מרדכי ואסתר עושים את ההשתדלות הנחוצה, ופתאום הכל נהפך לטובה. איך זה? שוב, לכאורה, ע"י דבר מקרי. "נִדְרָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ". נו, כל אחד יודע שלפעמים השינה נודדת. ואז מה קורה? מביאים לפניו את ספר הזכרונות דברי הימים. לא מצאו שום חומר מעניין אחר, רק ספר הזכרונות דברי הימים, ושם נמצא הסיפור על מרדכי שהציל את המלך ממזימתם של בגתן ותרש. המלך מצוה לתת כבוד למרדכי בניגוד למה שהמזן מצפה, ואז הכל נהפך לטובה. רואים שכל מה שקרה עד כאן, הכל היה הכנה לרגע הזה. שושתי סולקה, ושבתן ותרש מרדו, הכל היה הכנה לזה שמרדכי ואסתר יוכלו להציל את ישראל, ואז רואים

במלחמה זו היתה, למנוע את מתן תורה לישראל¹⁰. לכן, כשישראל מתקרבים אל הר סיני, זה הזמן לצאת למלחמה נגדם, כדי למנוע מהם לקבל את התורה. והנה, אם עמלק לא מאמין במציאות ה', למה לו למנוע את "מתן תורה"? מה אכפת לו אם משה ירד מהר סיני עם לוחות אבנים שכתובות בהם עשר דברות? הרי הלוחות הללו אינם מעשה אלקים, והמכתב אינו מכתב אלקים שחרות על הלוחות, אלא משה הוא שחצב את הלוחות מאחד הסלעים פָּהַר, וכתב עליהם מה שכתב! מה כל כך נורא בזה מבחינתו של עמלק? למה צריך להלחם בזה? - התשובה היא, שעמלק מאמין במציאות ה'! אמנם הוא "לֹא יָרָא אֱלֹקִים" (דברים כה, יח), אבל הוא מאמין באלקים! ולכן הוא גם מבין, שלא משה עומד לתת תורה לישראל, אלא הקב"ה הוא שעומד לתת תורה לישראל, שזה מהוה הוכחה לא רק למציאות ה' - שבזה גם הוא מודה - אלא גם להשגחת ה', שכן נתינת התורה מוכיחה שאכפת לקב"ה ממעשי בני האדם, מה יעשו ומה לא יעשו, והוא נותן שכר לעשוי רצונו ועונש לעוברי רצונו, שזה מראה על השגחת ה' בעולם, בניגוד להשקפתו של עמלק, שהקב"ה לא משגיח על העולם, והכל קורה כאן רק במקרה. לכן עמלק "נלחץ" ומנסה למנוע את מתן תורה. הרי שעמלק מאמין בה', אלא שהוא משלה את עצמו שאפשר להתנגד לה' בכח, ולמנוע את מתן תורה. [שגם זה חלק משיטתו של עמלק, שאין השגחה בעולם. שגם כאשר הקב"ה כבר מעונין להתערב במשהו בעולם - אפשר "להלחם" בו ולמנוע ממנו לעשות כן].

המזן - ממשיך דרכו של סבא עמלק

ממשיך דרכו של עמלק בענין שדברנו הוא המזן האגגי. גם המזן, כמו עמלק הסבא, מאמין במציאות ה', אך סבור שניתן להתגבר עליו. חז"ל אומרים על הפסוק "וַיֵּצֵא הָתָּךְ אֶל מֶרְדֳּכָי... וַיִּגְדַּל לוֹ מֶרְדֳּכָי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ" (אסתר ד, ו-ז) - אמר לו: לך אמור לאסתר, בן בנו של קרהו בא עליכם (אסתר ח, ה). כלומר, כמו שעמלק מאמין רק במקרה ולא מאמין בהשגחה, כך גם בן בנו, המזן הרשע, מאמין רק במקרה ולא בהשגחה, וסבור שניתן למנוע מה' לעשות בעולם כרצונו. הוא אומר על הקב"ה: "כבר הוא יקן, ואינו יכול לעשות כלום" (אסתר ז, יג). נכון שפעם הוא היה צעיר והצליח להתמודד בהצלחה עם פרעה ועם סיסרא ועם שאר שונאי ישראל, אבל עכשיו, אחרי שנבוכדנצר הצליח להחריב את בית המקדש, כנראה שה' כבר זקן וחלש ואין לו כח להתנגד, ואפשר לעשות עם ישראל מה שרוצים ולא יקרה כלום¹¹. הרי שהמזן מאמין במציאות ה', אך סבור שאפשר להתגבר עליו, כי הוא כבר זקן!...

חז"ל אמרו גם, "כיון שנפל פור בחדש אדר - שמח המזן שמחה גדולה. אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה" (מגילה יג, ב). אם הוא לא מאמין בהשגחה, מה אכפת לו שהפור נפל בירח שמת בו משה? איזו משמעות יש לזה? רק מפני שידוע שמשה הוא בחיר ה', יש משמעות לכך שהוא נפטר בחודש זה. הוא לא ידע שמשה גם נולד באדר (ע"ש), אבל אם לא היה מאמין במציאות ה', לא היתה שום משמעות בעיניו לעובדה שמשה נולד ונפטר בחודש זה. רק מפני שהוא מאמין בה' ויודע שגילוי כבוד ה' בעולם היה ע"י משה, במצרים ובסיני, לכן אם משה מת, זה סימן שהפור שלו להשמיד את ישראל יצליח ח"ו.

המזן אף מגיע לשלב כזה, שהוא מאמין שהקב"ה בעצמו חפץ

הללו ע"י שעשו עכשיו תשובה וצום וכי ומספד, שק ואפר יוצע לרבים, וזה מה שהציל את ישראל. לא "גיוס כללי" או משהו אחר. אמנם בסוף היהודים גם לקחו נשק להלחם בשונאיהם, אבל ההתחלה של ההצלה היתה ע"י צום וכי ומספד, להראות שההצלה היא בידי שמים, לא בידי בשר ודם. לא בצורה טבעית, אלא בצורה ניסית. ראו שכל המעשים היו ניסיים. מה שקודם היה הסתר, נהפך עכשיו למגילה. מהסתר נהיה גילוי. רואים את כבודו יתברך בהנהגה, והבינו שתשובה ומעשים טובים הם הדרך היחידה לנצח את המן.

יהי רצון שנוכה, שכמו שאבותינו ניצחו בשמחה, גם היום יש בפרס איש צר ואויב שרוצה להשמיד את ישראל, אז גם היום ע"י שמחת פורים, שמחה של תורה, שמחה בא"י ובעבודת ה', נזכה לימים "אֲשֶׁר שִׁבְרוּ אִיבֵי הַיְהוּדִים לְשִׁלוֹט פָּהֶם, וְנִהְפְּחוּ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְהוּדִים הַמָּה בְּשִׁנְאֵיהֶם", אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

בסוף שאין מקרה והכל בהשגחה מאת הקב"ה. אמנם שונאי ישראל רוצים להשמיד את היהודים גם אחרי כל זה, אבל בשלשה עשר לחודש שנים עשר נהפוך הוא. דבר המלך כבר ניתן שהיהודים ישלטו בשונאיהם, ואיש לא עמד בפניהם. נהרגו שבעים וחמישה אלף גויים (אסתר ט, טז), ובשושן ג"כ, ויהודים לא נפגעו כלל. גם בביזה לא שלחו את ידם, להראות שהם לא עושים בשביל כסף, אלא רק כדי לתת נקמת ה' בשונאי ישראל. ימי הפורים הפכו לעדות על השגחת ה' בעולם, שגם בזמן שהכל נסתר, שהמקדש לא קיים וישראל מפוזרים ומפורדים בשבע ועשרים ומאה מדינה, יד ה' עלינו לטובה גם במצב כזה, גם כשלא היינו כל כך ראויים. מרדכי הזהיר מראש לא ללכת למשתה, וכן הלכו למשתה, והגמרא באמת מביאה ששאלו למה נענשו ישראל באותו הדור, למה נתחייבו כליה, והגמרא אומרת (לפי תירוץ אחד), "מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע" (מגילה יב, א), ואח"כ הגמרא אומרת, מפני שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר. אלו היו הטענות על כלל ישראל. אבל מרדכי ואסתר הסירו את הטענות

1. ובכל זאת, גם בין נדיבי הלב שהרימו את תרומתם למשכן, ברור שהיו מדרגות שונות. יש מי שנתן עם יותר "לב", ויש מי שנתן עם פחות "לב". ואכן מידת ה"לב" של הנותן, קבעה מה יעשה בתרומתו, וכפי שבאר הג"ר חיים מוולוז'ין זצ"ל, שזו היתה חלק מחכמתו של בצלאל, "לְחֶשֶׁב מִחֶשְׁבֵּת - לְעֶשֶׂת בְּזָקֵב וּבְכֶסֶף וּבְנֹחַשׁ" (שם לה, לב); שהיה יודע ברוח הקודש על כל נדבה ונדבה, מה היתה מחשבת הנותן, עד כמה נתן אותה בלב שלם, או בלב שאינו שלם כל כך, ולפי זה היה קובע מה לעשות בה, וכמה תהיה קרובה אל הקדושה. מה שניתן בלב שלם לגמרי - עשה ממנו את ארון הברית. מה שניתן עם קצת פחות "לב" - עשה ממנו את המנורה ואת המזבח. ומה שניתן עם "לב" פחות יותר - עשה ממנו את הקרשים למשכן (ח"י מרן הגרי"ז החדשות אות פ"ט).
2. וגם תרומה של ישית היתה שם, שלא נועדה למלאכת המשכן, אלא לקניית קרבנות הצבור (רש"י שמות כה, ב).
3. ומאיידך גיסא, ע"י ברמב"ם (פ"י מהלכ' מתנות עניים הי"ד), שהנותן צדקה לעני בעצב [היינו שמתעצב בלבו על הפסד ממונו, אף שאינו מראה לעני פנים זועפות (ש"ך י"ד סי' רמ"ט סק"ט וביאור הגר"א שם)], הוא במדרגה התחתונה ביותר בשמונה מעלות שְׁמֵנָה הרמב"ם במצות צדקה.
4. ולכן תשעים ושמונה ככשים שמקריבים בחג הסוכות מסלקים ומבטלים את תשעים ושמונה הקללות שבתוכה (רש"י במדבר כט, יח ד"ה ולכבשים). כי חג הסוכות הוא "זמן שמחתנו", ובו אנו מתקנים מה שקלקלנו בעבודת ה' בלי שמחה. ממילא, ע"י תיקון זה, מסתלקות ומתבטלות הקללות שבתוכה, הבאות כעונש על עבודת ה' בלא שמחה.
5. יש שהקשו, הרי בגמרא מבואר שבית ראשון חרב בגלל עבודה זרה גילוי עריות ושפיכת דמים, ובית שני חרב בגלל שנאת חנים (יומא ט, ב), ואין זכר בגמרא לחטא זה של עבודת ה' בלא שמחה (ע"י "שם משמואל" כי תבוא תרע"א, ד"ה תחת אשר לא עבדת). ובפשטות ו"ל, שאם היו עובדים את ה' בשמחה, לא היו מגיעים לכל החטאים החמורים שזכרו בגמרא, ורק עבודת ה' בלי שמחה היא זו שגרמה שיגיעו לעבירות הללו, מהטעם שנתבאר כאן, שבלי שמחה - אין המשכיות לקיום התורה בדורות הבאים.
6. ואולי מפני זה כתב רבינו יונה, "כי השמחה במצוות - מעיקר יקר י העבודה" (פירוש רבינו יונה לספר משלי ד, כא). [וגם במסילת ישרים (פ"ט) כתב שהשמחה היא "עיקר גדול בעבודה"].
7. ולכן לא נזכר שם שמים במגילה אפילו פעם אחת! כדי לרמוז לענין זה, שהנהגת ה' היתה כאן בהסתר.
8. וכן מובא ב"הליכות שלמה", פורים פ"ט הערה 78.
9. אמנם החכם הישמעאל הודה בפני מלך כוזר, שאין שום צד סברא לומר שקריעת ים סוף נעשתה בתחבולה ע"י בשר ודם, וכן אין שום צד סברא לומר שהכל לא היה אלא תענוע דמיוני (ספר הכוזרי, מאמר א' סי' ח'ט), אבל עדין הרשות נתונה לומר, שלא היה כאן נס, אלא רק תזמון מקרי מוצלח. ואכן, זה מה שסברו המצרים שנכנסו לים לרדוף אחרי בני ישראל, כפי שכתב הרמב"ן, וז"ל: "חשבו, אולי הרוח שם הים לְחַרְבָּה, ולא יד ה' עשתה זאת בעבור ישראל. אע"פ שאין הרוח בוקעת הים לגזרים - לא שמו לבם גם לזאת, ובאו אחריהם, מרוב תאותם להרע להם" (רמב"ן שמות יד, כא). התאוו להרע לישראל שיבשה את שיקול דעתם, והם תלו את קריעת ים סוף בסיבות שזודמנו במקרה. וכך, כנראה, סבר גם עמלק.
10. ע"י פרי צדיק (שמות, פרשת זכור אות י') ושפת אמת (יתרו תרל"ה) שכתבו כן, שעמלק רצה למנוע את מתן תורה. ואולי יש למצוא סמך לדבר בדברי המהר"ל, שכתב וז"ל: "כאשר היו גוברים על המן, זכו ישראל למדריגה עליונה מאד וזכו לתורה. אף כי כבר היה להם התורה, זכו להיות דבקים במעלות התורה השכלית. וקודם זה, אף שהיה התורה להם, היה להם מונע, הוא עמלק, המבטל את דביקת ישראל בתורה" ("אור חדש" על הפסוק "ליהודים היתה אורה וכו").
11. בשיחות הגה"צ רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל לפורים (עמ' ל"א-ל"ג) באר, דודאי המן לא היה כה שוטה לסבור ולומר, שהקב"ה זקן וחלש כפשוטו. אלא כונתו היתה, שבתחילה היו לקב"ה תכניות שלמות בענין עתידו של עם ישראל: להביאם לא"י, לבנות להם מקדש, להשרות שכינתו בתוכם, ולהקים מהם עם מובחר שיקדש שמו בעולם (כאיש צעיר, שהוא מלא בתכניות לגבי עתידו). ואולם עכשיו הקב"ה כבר "זקן". כלומר, הוא כבר התייאש מתכניותיו לגבי עם ישראל, שהרי הם חטאו לו ולא מילאו את צפיותיו, וא"כ אין לו יותר תכניות לגביהם - כאיש זקן, שכבר התייאש מלהשיג את מה שקיוה להשיג בצעירותו. ממילא, הקב"ה לא ימנע מהמן לבצע את זממו, ולהשמיד את עם ישראל ח"ו.
12. ובריקאנטי (בראשית כט, י) הביא מדרש אגדה: אחשורוש - זה הקב"ה, שאחרית וראשית שלו [הביאו הרמ"א ב"מחיר יין" (אסתר א, יב)]. הרי שלדעת מדרש זה, לא רק כשכתוב "המלך" סתם הכונה היא לקב"ה, אלא גם כשכתוב "המלך אחשורוש", ואפילו סתם "אחשורוש", הכונה היא לקב"ה.